

**РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ**

ULAGATTY USTAZ

**ҚР Оқу-ағарту министрлігі
№ 514 бұйрықпен бекітілген**

Білім беретін, ғылыми, танымдық, жарнамалық басылым

МББ аты: Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал «ULAGATTY USTAZ»

МББ тілі: қазақша, орысша, ағылшынша

Шығу жиілігі: айына 1 рет Тарату аумағы: Қазақстан Республикасы

Меншік иесі: «Ulagatty Ustaz» ЖШС Алматы қаласы Бас редакторы: Нагиев И. Б. Негізгі тақырыптық бағыты: білім беретін, ғылыми, танымдық, жарнамалық

Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал «ULAGATTY USTAZ»

жарияланған ақпараттардың авторлық құқы ақпарат авторына тиесілі, редакция жауапты емес.

Жарияланған ақпарат авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді.

Астана қаласы Қазақстан Республикасының

Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің

Ақпарат комитеті 2023 жылғы 12 ақпандағы

Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік

Басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ51VPY00117354 берілген.

Тапсырыс: 562 Таралымы: 3000 дана.

Журнал «Ulagatty Ustaz» ЖШС баспаханасында басылды.

Алматы қаласы – 2026 жыл Телефон: 8 777 087 6843

№ J00033 20.02.2026 ж

Батыс Қазақстан облысы, Орал қаласы
А.Тайманов атындағы №34 мектепгимназия, география
пәнінің мұғалімі
КАДЫРОВ ЕЛЖАС ЕЛДОСОВИЧ

Ұзақ мерзімді жоспардағы тарау: 5.2А Заттардың құрылысы мен қасиеттері.		Мектеп: А. Тайманов атындағы №34 мектеп- гимназия	
Күні: 07.11.2023		Мұғалімнің аты-жөні: Кадыров Елжас Елдосович	
Сынып: 5		Сабақта қатысқаны:	қатыспағаны:
Сабақ тақырыбы	Бөлшектер теориясының негізгі қағидалары		
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	5.3.1.1 бөлшектердің сұйық және газтекес заттарда таралуын түсіндіреді 5.3.1.2 заттардың қатты, сұйық және газ күйіндегі құрылымын бөлшектер теориясына сәйкес түсіндіреді		
Пәнаралық байланыс	химия–физика: молекулалық-кинетикалық теорияның негізгі қағидалары		
АКТ дағдылары	Видео көру		
Алдыңғы білім	Бастауыш мектептің «Жаратылыстану» пәнінен оқушылар заттардың агрегаттық күйлері бойынша жіктелуін біледі және оларды сипаттай алады.		

Сабақ барысы

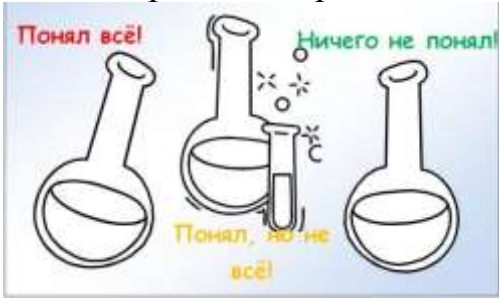
Сабақтың кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
--------------------	----------------------------------	-----------

Ой қозғау	- Қоңырауда (оқушылардың көңілін аудартпай) жағымды, хош иісті заты бар құты/флакон ашып қойыңыз (әтір немесе кофе). Оқушылардың біреуі жағымды хош иісті сезген соң кабинеттегі ауада иіс қалай таралатыны жайлы әңгімені бастаңыз. Әңгіме бірқалыпты сабақтың басталуына әкелуі тиіс. Күнделікті бақылаударының негізінде оқушыларға келесі сұрақтарға жауап беруді ұсыныңыз:	Әтір құйылған құты/флакон немесе басқа да жағымды хош иісті зат
-----------	--	--

	Егер әтір құйылған құтыны ашса, онда ...; Егер марганцовканың түйіршігін суға салса, онда ...; Егер мұзды қыздырса, онда ...; Егер бір тамшы майды суға тамызса, онда ...; Біздің сабағымыздың мақсаты болып жатқан осы құбылыстарды бөлшектердің кинетикалық теориясы тұрғысынан түсіндіру.	
--	---	--

Мағынаны тану	-Әңгімелесу кезінде молекулалардың үздіксіз және ретсіз қозғалысының дәлелі иістің таралуы екендігі жайлы қорытынды жасаңыз. -Су құйылған ыдысқа бояғыш заттың бірнеше тамшысын тамызыңыз. Өзгерістерді бақылай отыра, бояғыш заттың бөлшектері қозғалып, су бөлшектерінің арасына таралатындығын оқушылармен талқылаңыз. -Диффузия ұғымына түсініктеме беріңіз және алдыңғы тәжірибелердің негізінде газдар мен сұйықтықтарда бөлшектердің тарау жылдамдығын салыстыруларын сұраңыз. - Түрлі түсті ермексаздың екі кесегін бірінің үстіне бірін қойып, қатты басыңыз. Оқушылармен талқылаңыз: қатты заттарда диффузия бола ма? Диффузияның жүруіне температураның артуы қалай әсер етеді? -Оқушылардан қатты заттардың, сұйықтықтардың және газдардың құрылымы қандай болатындығы жайлы ойлануларын сұраңыз. Оқушылар талқылау барысында заттар бір-бірінен әртүрлі қашықтықта орналасқан өте ұсақ бөлшектерден тұратыны және осыған олардың агрегаттық күйлері тәуелді болатыны туралы қорытындыға келеді.	http://bilimland.kz/. http://gourl.ru/iq41 http://structuresubstan.narod.ru/6.htm http://structuresubstan.narod.ru/3.htm http://festival.1september.ru/articles/529652/ http://festival.1september.ru/articles/593288/ http://festival.1september.ru/articles/569168/
----------------------	---	---

	- а) Оқушыларға газдардың қасиеттерін зерттеуді ұсыныңыз. Тәжірибе жүргізіп, келесі сұрақтарға жауап беріңіз: 1. Шарды үрлеңіз. Шардың қай бөлігін ауа алып тұр? Газдың пішіні қандай? 2. Қолыңызбен шарды қысыңыз (шардың формасын өзгертіңіз). Ауаның көлемі сақталды ма? Оның пішіні сақталды ма? 3. Шприцтің поршенін тартып, оны ауамен толтырыңыз. Тесігін саусағыңызбен жауып, сыға бастаңыз. Газды сығу оңай ма? б) Оқушыларға сұйықтықтардың қасиеттерін зерттеуді ұсыныңыз. Тәжірибе жүргізіп, келесі сұрақтарға жауап беріңіз: 1. Мензурканың көмегімен сұйықтықтың көлемін өлшеңіз. 2. Суды пішіні әртүрлі ыдыстарға құйыңыз. Ыдыстың қай бөлігін сұйықтық толтырып тұр? Сұйықтық өз пішінін сақтайды ма? 3. Сұйықтықтың көлемін қайта өлшеңіз. Оның көлемі өзгерді ме? 4. Шприцті сумен толтырыңыз. Тесігін саусағыңызбен жауып, сыға бастаңыз. Сұйықтықты сығу оңай ма? в) Оқушыларға қатты денелердің қасиеттерін зерттеуді ұсыныңыз. Тәжірибе жүргізіп, келесі сұрақтарға жауап беріңіз: 1. Қатты денелердің пішіні бар ма? 2. Өз көлемін сақтайды ма? 3. Қолыңызбен денені басыңыз. Оны сығу оңай ма? -Орындалған тәжірибелердің негізінде оқушылар келесі кестені толтырады: Қатты денелердің, сұйықтықтардың және газдардың құрылысы				Құралдар: үрленетін ауа шары, медициналық шприц. Құралдар: су құйылған ыдыс, өлшеуіш цилиндр, 2-3 түрлі пішінде ыдыстар, медициналық шприц. Құралдар: әртүрлі заттардан жасалған қатты денелердің жиынтығы (металл, ағаш, пластмасса және т.б.)	
	Салыстыру критерийлері	Газ	Сұйықтық	Қатты дене		
	Молекулалардың					

	орналасуы			
	Молекулалардың қозғалу сипаты			
	Молекулалардың әсерлесуі			
	Негізгі қасиеттері			
	-Бөлшектердің кинетикалық теориясының негізгі қағидаларын тұжырымдау арқылы қорытынды жасаңыз			
Рефлексия	Рефлексия: Оқушыларға түсті шарларды ыдыстарға жабыстыру арқылы «ыдыстарды толтыруды» ұсыныңыз. ● -понял, барлығын түсіндім ● -понял, но не все ● - түсіндім, бірақ барлығын -ничего не понял емес «Ыдыстарды толтыр» Үй жұмысы: мұғалім ұсынған сілтемелер арқылы видео көру. Оқушылардың дарындылықтарына байланысты дифференциацияланған тапсырма А) диффузияның табиғаттағы маңызы жайында қысқаша мақала жазу. Б) https://www.youtube.com/watch?v=Ed8UGrNtVck ағылшын тілінде видео көру. В) тірек конспект салу/сызу «Газдар, сұйықтықтар, қатты денелердің құрылымы».			

**Баян аспабының орындаушылық мектебі: ұлттық
мектептер мен дәстүрлер**

ТАЙПАКОВА АЙНУР УЙШИКБАЕВНА
Атырау облысы білім беру басқармасының
Жылыой ауданы білім бөлімінің
"Т.Култумиев атындағы № 1 Құлсары балалар саз мектебі" Коммуналдық
мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

Баян аспабы – көптебрілі, техникалық мүмкіндігі кең, академиялық және халықтық музыкада қатар қолданылатын күрделі үрмелі-тілшелі аспап. Оның орындаушылық мектебі тарихи-мәдени ортаға, ұлттық музыкалық дәстүрге және педагогикалық жүйеге тәуелді қалыптасты. Әр елдің баян мектебі орындау техникасы, репертуар саясаты, дыбыс шығару мәдениеті және көркемдік интерпретациясымен ерекшеленеді.

Орындаушылық мектеп – белгілі бір ұлттық немесе аймақтық музыкалық ортада қалыптасқан кәсіби орындау дәстүрі, педагогикалық қағидалар жүйесі және репертуарлық бағыт. Ол төмендегі компоненттерден тұрады: дыбыс қалыптастыру техникасы; штрихтық мәдениет;

динамикалық диапазонды пайдалану; артикуляциялық ерекшелік;
сахналық интерпретация стилі; авторлық және халықтық
репертуарды меңгеру жүйесі.

Қазақстанда баян өнері халықтық және академиялық бағытта қатар дамыды. Қазақтың дәстүрлі күй, терме, халық әндері баянға лайықталып орындалады. Ерекшеліктері:

домбыралық қағысты имитациялау; ұлттық ырғақ пен ладтық
ерекшеліктерді сақтау; ансамбльдік орындаудың дамуы; оқу
орындарындағы кәсіби дайындық жүйесінің қалыптасуы.

Қазақ баян мектебінде ұлттық интонациялық ойлау мен еуропалық академиялық техниканың синтезі байқалады.

Баян орындаушылық мектебінің тұрақты дамуы кәсіби білім беру жүйесіне байланысты.

Ұлттық мектептер баян өнерін тек техникалық жетілдірумен шектемей, оны мәдени кодтың тасымалдаушысына айналдырды. Әр халықтың музыкалық ойлау жүйесі орындаушылық тәсілге әсер етеді.

Баян аспабының орындаушылық мектебі – ұлттық мәдениет пен кәсіби музыкалық білімнің тоғысқан жүйесі. Ресей, Украина, Қазақстан және Еуропа мектептері әртүрлі көркемдік бағыт ұстанғанымен, барлығы баянды жоғары деңгейдегі концерттік аспап дәрежесіне жеткізді.

Ұлттық дәстүр мен заманауи техниканың үйлесуі баян өнерінің болашақ дамуының негізгі факторы болып табылады.

Баян аспабының орындаушылық мектебінде репертуарлық саясат айрықша стратегиялық мәнге ие. Репертуар – орындаушының техникалық мүмкіндігін, стильдік ойлауын және көркемдік интерпретациясын қалыптастыратын негізгі құрал.

Орындаушылық мектептердің дамуы екі бағытта жүзеге асады:

- авторлық түпнұсқа шығармалар;
- басқа аспаптарға арналған туындылардың транскрипциясы.

Транскрипциялық мәдениет баян өнерінде ерекше орын алады. Полифониялық шығармаларды (орган, клавесин, фортепиано репертуары) баянға бейімдеу арқылы аспаптың тембрлік және динамикалық әлеуеті кеңейтіледі.

Қазақстандық орындаушылық тәжірибеде халық күйлерін баянға өңдеу кең таралған. Мұнда домбыралық қағыс, шертіс, төкпе және шертпе мәнерлері баян тілінде имитацияланады. Бұл ұлттық интонациялық ерекшелікті сақтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар камералық ансамбльге арналған шығармалар репертуардың маңызды бөлігін құрайды.

Қазіргі кезеңде заманауи композиторлар баянға арналған эксперименттік шығармалар жазуда. Мұнда кластикалық гармониядан бөлек, сонористикалық тәсілдер, кластерлік дыбыстар, перкуссиялық эффектiлер, тыныс динамикасының ерекше модельдері қолданылады.

Репертуарлық саясаттың ғылыми негізделуі – орындаушының кәсіби қалыптасуының кепілі. Ол техникалық даму, стильдік кеңею және ұлттық дәстүрді сақтау арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етеді.

Скрипкада ойнауда үйретудегі заманауи технологиялар

ДЕМЕУОВА ГУЛЬНАРА КЕНЖЕКОВНА

Скрипка мамандығы мұғалімі

Атырау облысы білім беру басқармасының

Жылыой ауданы білім бөлімінің

**"Т.Култумиев атындағы № 1 Құлсары балалар саз мектебі" Коммуналдық
мемлекеттік қазыналық кәсіпорны**

Скрипкада орындаушылық дағдыны қалыптастыру – моторлық координация, есту қабілеті, ырғақ сезімі және көркемдік интерпретацияның кешенді дамуын талап ететін күрделі педагогикалық процесс.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологиялар мен интерактивті құралдар скрипка үйрету әдістемесін жаңа сапалық деңгейге көтеруде.

Интонация дәлдігі – скрипка орындаушылығының өзегі. Дәстүрлі есту

арқылы түзету әдістерімен қатар қазіргі таңда: мобильді тюнер-

қосымшалар; спектрлік талдау бағдарламалары;

дыбыстың жиілік графигін көрсететін интерфейстер кеңінен қолданылады.

Бұл технологиялар оқушыға нақты жиіліктік қателікті визуалды түрде көруге мүмкіндік береді. Нәтижесінде ішкі есту қабілеті (внутренний слух) жедел дамиды.

Қашықтан білім беру жүйелері скрипка үйретуді географиялық шектеусіз жүргізуге жағдай жасады.

Бейнеконференциялық формат: жеке сабақ; шеберлік

сыныптары; халықаралық тәжірибе алмасу мүмкіндігін

береді.

Онлайн сабақта педагог дыбыс сапасын, штрихты, динамиканы нақты уақыт режимінде талдай алады.

Интерактивті ноталық бағдарламалар Планшетке

арналған цифрлық ноталар: автоматты бет ауыстыру;

темпті өзгерту; аккомпанементті қосу; жазба тыңдау

сияқты функцияларды қамтиды.

Бұл оқушының репертуарды өз бетімен меңгеруіне жағдай жасайды және ансамбльдік сезімді дамытады.

Жасанды интеллект негізіндегі жаттықтыру жүйелері ЖИ

технологиялары орындаушының дыбысын талдап:

интонациялық дәлдік; ырғақ тұрақтылығы; темп сәйкестігі; штрих

айқындығы бойынша автоматты кері байланыс береді.

Мұндай жүйелер өзіндік бақылауды күшейтіп, педагогтың уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

VR технологиялары сахналық тәжірибені модельдеуге мүмкіндік береді. Оқушы виртуалды концерт залында орындап, психологиялық дайындықты жетілдіреді.

AR қосымшалары аспап мойнында саусақ орналасуын визуалды көрсетіп, бастапқы кезеңдегі интонациялық тұрақтылықты қалыптастырады.

Педагогикалық тиімділігі

Заманауи технологияларды қолдану: мотивацияны арттырады; оқу үдерісін дараландырады; объективті бағалау жүйесін қалыптастырады; оқу нәтижесін жеделдетеді.

Алайда технология дәстүрлі шебер-педагогтың орнын алмастырмайды. Ол тек кәсіби әдістемені қолдаушы құрал ретінде қарастырылады.

Скрипкада ойнауды үйретудегі заманауи технологиялар орындаушылық мектептің эволюциялық даму кезеңін білдіреді.

Цифрлық құралдар, биомеханикалық талдау, интерактивті платформалар және жасанды интеллект жүйелері білім сапасын арттырып, кәсіби даярлықтың ғылыми негізін күшейтеді.

Дәстүр мен инновацияның үйлесімі – заманауи скрипка педагогикасының стратегиялық бағыты болып табылады.

Қазіргі музыкалық педагогикада инклюзивті білім беру қағидалары маңызды орын алады. Скрипкада ойнауды үйретуде заманауи технологиялар ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін қолжетімді орта қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Есту қабілеті әлсіз оқушылар үшін визуализацияланған дыбыс толқындары, жиілік спектрі және ырғақтық индикаторлар интонациялық дәлдікті бақылауға көмектеседі. Тактильді кері байланыс құрылғылары (вибрациялық метрономдар) ырғақ тұрақтылығын сезінуді күшейтеді.

Қимыл-қозғалыс аппаратына байланысты қиындықтары бар оқушылар үшін биомеханикалық талдау бағдарламалары дене қалпын оңтайландыруға жағдай жасайды. Арнайы бейімделген иық тіректері мен смарт-датчиктер бұлшықет жүктемесін бақылауға мүмкіндік береді.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта

СУИНДИНОВА НАЗГУЛЬ БЕРИКБОЛОВНА

**Зайсан қаласы, жекменшік
"Куншуақ" балабақшасының
Тәрбиешісі**

Балалардың дамуындағы маңызды факторлардың бірі – олардың қабілеттерін қалыптастыруға қолайлы жағдайлар жасау болып табылады. Баланы жан-жақты дамытудың тиімді жолдарының бірі, бала қабілетін арттыратын қолайлы заттық кеңістік дамытушы ортасын ұйымдастыру, құру болып табылады.

Заттық-кеңістік дамытушы орта дегеніміз не, оны қалай құрамыз? – деген сұрақтар туындайды.

Заттық-кеңістік дамытушы ортаны құруда міндетті түрде әр жастағы балалардың жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін, қызығушылығын ескеруіміз қажет,

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта – балаға заттар мен ойыншықтарға еркін қолжетімділікті және немен айналысатынын өз бетінше таңдауын,

өз идеяларын іске асыру мүмкіндігін қамтамасыз ететін, балалардың бастамасын қолдау үшін жоспарланған әртүрлі материалдары бар ортаның болуы.

Дамытушы ортада бала ересектердің өзіне деген мейірімді қарым-қатынасын, дербестігін ынталандыруын, жеке басын құрметтеуін, балаға қиын сәттерде қолдау көрсетілетінін сезіне білу керек.

Дамытушы ортада балаға өз қызығушылықтары мен мүмкіндіктеріне сүйене отырып, өзін қызықтыратын ойын материалдарымен ойнауға мүмкіндік ала алуы тиіс.

Дамытушы ортада баланың мектепте оқуға қажетті дағдыларды жетілдіріліп, әртүрлі әлеуметтік ортадан шыққан балалардың сапалы мектепке дейінгі білім алуы үшін тең бастапқы мүмкіндіктерді қамтамасыз етілуі тиіс.

Дұрыс құрылған дамытушы ортада бала әрекетке ынталандырылады, бала тұлға ретінде дамиды, қабілеттерінің ерте көрінуіне ықпал болады және еркін шешім қабылдауға қалыптасады.

Заттық-кеңістіктік дамытушы ортаға қойылатын жалпы талаптар:

- қауіпсіз;
- қолжетімді;
- әртүрлі;
- мазмұнды;
- көп атқарымды;
- өзгермелі;
- тартымды.

Л.И. Фалюшина: білім берудің сапалы болу жолдарын, қатысушылардың атынан мына сөздермен түсіндіреді.

«Балалар үшін – бұл олар үшін ойын түрінде қызықты оқыту;

-ата-аналар үшін – бұл балаларды тиімді оқыту, яғни, балаларды мектепке жақсы дайындаған оқыту бағдарламалары; шаршамай оқу; балалардың денсаулығын сақтау; оқудың жетістігі; оқуға деген ұмтылысты сақтау, беделді мектепке қабылдау мүмкіндігін қамтамасыз ету және т.б.;

-тәрбиешілер үшін – бұл олардың қызметін мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының басшыларының, ата-аналардың оң бағалауы; барлық балалардың барлық бағдарламаларды сәтті жүзеге асыруы; балалардың оқу үдерісіне қызығушылығын сақтау; балалардың табысты дамуы; балалардың денсаулығын сақтау; педагогикалық процесті барлық қажетті құралдармен және жабдықтармен қамтамасыз ету және т.б.;

-басшы үшін – бұл ата-аналар мен балалардың тәрбиешілер қызметіне берген жоғары бағасы; балалардың денсаулығын сақтау; педагог пен балалар іс-әрекетінің жетістігі; балалардың оқу уақытын және педагогтардың жұмыс уақытын ұтымды пайдалану; таңдалған бағдарламаларды толық игеру, балаларды мектепке сапалы дайындау

Заттық-кеңістіктік дамытушы ортасын жобалауды, білім беру салалары «Денсаулық» , «Қатынас» «Таным», «Шығармашылық», «Әлеумет» бойынша қалай жүзеге асыруға болады.?

«Денсаулық» білім беру саласы бойынша, балалардың денсаулығын сақтау дағдыларын дамыту үшін дене шынықтыру жабдықтарын, оқу құралдарын және т.б. мақсатқа сай таңдау, орналастыруға қойылатын негізгі талаптар сақтау;

Сауықтыру-шынықтыру орталығы, дене шынықтыру алаңы, балалар алаңдарын талапқа сай жабдықтыру. Жабдықты таңдаудағы маңызды талаптардың бірі – оны пайдалану кезінде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Жабдық жасалған материалдар гигиеналық талаптарға сай, экологиялық таза әрі берік болуы керек.

«Қатынас» білім беру саласы бойынша, балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту, ауызша сөйлеуді қалыптастыру, әр түрлі өмірлік жағдайларда қатынас дағдыларын меңгеру, Қазақстан халқының мәдениеті, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерімен танысу, мәнерлеп оқу және қайта айту, дыбыстық сөйлеу мәдениетін тәрбиелеу, белсенді сөздік қорын байыту, сөйлеу нормаларын меңгеру, мемлекеттік және орыс тілдерін оқыту арқылы балалардың іс-әрекетінің әр түрлі түрлерінде тәрбиеленушілердің ауызша және дәйекті сөйлеуін дамыту. Дамытушы ортада «Қатынас» білім беру аймағын, коммуникативті дағдылар, мектеп жасына дейінгі балалардың «қалыптасып келе жатқан сауаттылық» принципі, кітаптар орталығын құру.

«Таным» білім беру саласы бойынша, балалардың танымдық дағдыларын дамыту үшін жаңа буынның ойын жабдықтарын мақсатты таңдау және ұтымды пайдалану, мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамыту орталықтарын құру, пәндік-кеңістік, дамытушы модельдер, танымдық, зерттеханалық орталықтарын құру.

«Шығармашылық» білім беру саласы бойынша, балалардың шығармашылық дағдыларын дамыту орталықтарын, театрландыру, сурет салу, қолөнер орталықтарын құру.

Әлеумет» білім беру саласы әлеуметтік дағдылар мен өз бетінше үйрену дағдыларын меңгеруді; қоғамдағы мінез-құлықтың адамгершілік нормаларын, сондай-ақ жалпыадамзаттық құндылықтарды меңгеруді; баланың құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасай алуын; дербестікке тәрбиелеуді; айналадағы адамдарға құрметпен қарауды, өз отбасына тиесілік сезімін, эмоциялық жауаптылықты, эмпатияны қалыптастыруды; қазақ халқының, сондай-ақ басқа да халықтардың тарихы мен мәдениетін білу мен құрметтеуді, туған жер туралы түсініктерді; әр түрлі еңбек түрлеріне және әртүрлі мамандықтағы адамдарға қызығушылықты қалыптасуын тәрбиелеу. «Әлеуметтік дағдыларды дамыту», «Қауіпсіз жол» орталықтарын құру.

Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылығы көп қырлы болғандықтан, баланың қызығушылығын қолдап, жаңғыртып отырғанда ғана бала бойындағы шығармашылық әлеуетті ашуға ықпал етеміз. Осылайша, нәтижелі ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта, балаларға қуаныш сезімін, балабақшаға деген жағымды қарым-қатынасын, балабақшаға келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер береді және білімдермен байытады. Белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік беріп, баланың шығармашылық әлеуетін ашуға ықпал етері сөзсіз.

Домбыра өнерін оқытудың теориялық және практикалық аспектілері

СҚАҚОВА ЖАДЫРА НҰРАДИНҚЫЗЫ
Атырау облысы білім беру басқармасының
Жылыой ауданы білім бөлімінің
"Т.Култумиев атындағы
№ 1 Құлсары балалар саз мектебі"
Коммуналдық мемлекеттік
қазыналық кәсіпорны

Домбыра – қазақ халқының рухани-мәдени кодының өзегі, ұлттық болмыстың символы. Ол тек музыкалық аспап ғана емес, тарихи жадыны, дүниетанымды және этнопедагогикалық тәжірибені сақтаушы құрал. Домбыра өнерін оқыту – музыкалық білім беру жүйесінің маңызды бағыты ретінде тұлғаның эстетикалық талғамын, шығармашылық қабілетін және ұлттық құндылықтарға құрметін қалыптастырады.

Домбыра өнерін оқыту – теория мен практиканың бірлігін талап ететін күрделі педагогикалық процесс. Теориялық білім орындаушылық техникамен ұштасқанда ғана сапалы нәтиже береді.

Дәстүрлі күй мектептерін жүйелі меңгеру, заманауи әдістемелерді қолдану және ұлттық мәдени құндылықтарды сақтай отырып оқыту – қазіргі музыкалық білім берудің басты бағыты.

Домбыра – өткен мен болашақты жалғайтын алтын көпір. Оны ғылыми негізде, әдістемелік тұрғыда жүйелі оқыту – ұлттық мәдениетті сақтаудың және дамытудың кепілі.

Қазіргі музыкалық білім беру жүйесінде домбыра өнерін оқыту дәстүрлі әдістермен қатар инновациялық технологияларды тиімді кіріктіруді талап етеді. Бұл үрдіс оқушының танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, орындаушылық шеберліктің сапалы қалыптасуына ықпал етеді.

Инновациялық бағыттар төмендегі аспектілерді қамтиды:

Цифрлық білім беру ресурстары

- онлайн ноталық платформалар;
- бейнесабақтар мен мастер-кластар;
- виртуалды метроном және ритм-тренажерлар;
- аудиожазбаларды баяулату және талдау бағдарламалары.

Бұл құралдар оқушының өзіндік жұмысын жүйелеп, рефлексия жасау қабілетін дамытады. Әсіресе күй құрылымын талдау кезінде аудиовизуалды талдау әдісі тиімді нәтиже береді.

Дифференциалды оқыту технологиясы

Оқушылардың жас ерекшелігіне, қабілет деңгейіне, музыкалық есту дамуына қарай тапсырмаларды саралап беру – нәтижеліліктің негізгі шарты. Қабілеті жоғары оқушыларға импровизация элементтері ұсынылса, бастапқы деңгейдегі оқушыларға моторлық жаттығулар мен қарапайым этюдтер беріледі.

Жобалық әдіс

Домбыра өнерін тарихи-мәдени контексте зерттеу жобалары:

- белгілі бір күйдің шығу тарихын талдау;
- күйші-композитор шығармашылығын зерттеу;
- өңірлік орындаушылық ерекшеліктерді салыстыру.

Бұл әдіс оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырады.

Интерпретациялық талдау әдісі

Күйді тек орындап қана қоймай, оның мазмұндық-идеялық астарын ашу маңызды. Музыкалық образ, динамикалық өріс, штрихтық ерекшеліктер талданады. Бұл орындаушылық мәдениеттің кәсіби деңгейге көтерілуіне мүмкіндік береді.

Интеграциялық тәсіл

Домбыра сабағын әдебиет, тарих, этнография пәндерімен кіріктіру арқылы оқыту ұлттық дүниетанымды кешенді түрде қалыптастырады. Күйдің тарихи оқиғалармен байланысын түсіндіру оқушының музыкалық шығарманы саналы қабылдауына әсер етеді.

Рефлексиялық талдау

Сабақ соңында орындау сапасын өзіндік бағалау, техникалық кемшіліктерді анықтау және түзету жолдарын белгілеу – кәсіби қалыптасудың маңызды бөлігі. Бұл орындаушының жауапкершілік деңгейін арттырады.

Домбыра өнерін заманауи технологиялармен ұштастыра оқыту – ұлттық дәстүрді сақтай отырып, оны жаңа білім беру кеңістігіне енгізудің тиімді жолы. Теориялық білім мен практикалық машықтың үйлесімді интеграциясы ғана болашақ кәсіби орындаушыларды қалыптастырады.

Домбыра өнерін меңгеру – тек техникалық машық қалыптастыру емес, сонымен қатар тұлғаның психологиялық дамуымен тығыз байланысты күрделі үдеріс. Сондықтан оқыту барысында жас ерекшелік психологиясы, мотивациялық теориялар және эмоциялық интеллект қағидалары ескерілуі қажет.

Домбыра өнерін оқытуда ансамбльдік тәжірибенің маңызы ерекше. Бірнеше домбырашының бірігіп орындауы:

- музыкалық тыңдау мәдениетін;
- ырғақтық тұрақтылықты;
- жауапкершілік пен үйлесімділікті;
- ұжымдық мәдениетті дамытады.

Ансамбльдік сабақтарда дирижерлық ишара, динамикалық теңгерім, партиялық бөлініс мәселелері қарастырылады.

Домбыра сабағында бағалау тек нәтижеге емес, үдеріске бағытталуы тиіс.

Бағалау критерийлері:

- техникалық тазалық;
- ырғақ дәлдігі;
- көркемдік жеткізу;
- сахналық мәдениет;
- музыкалық мәтінді түсіну.

Формативті бағалау (аралық кері байланыс) орындаушылық сапаның үздіксіз жетілуіне мүмкіндік береді.

Музыкалық колледждер мен жоғары оқу орындарында домбыра мамандығы академиялық жүйеде оқытылады. Мұнда:

- күрделі күй циклдері;
- транскрипциялар;
- композиторлық талдау;
- тарихи-стильдік интерпретация;
- педагогикалық практика енгізіледі.

Бұл кезеңде орындаушының жеке орындаушылық стилі, көркемдік ойлау жүйесі және кәсіби репертуарлық қоры қалыптасады.

Домбыра өнерін оқыту – теориялық білім, практикалық машық және психологиялық-педагогикалық қолдаудың синтезіне негізделген кешенді үдеріс. Дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімі, ғылыми әдістемелік негіз және жүйелі тәжірибе – сапалы музыкалық білімнің басты шарты болып табылады.

Домбыра – ұлттық рухтың дыбыстық бейнесі. Оны оқыту тек кәсіби дағды қалыптастыру емес, мәдени мұраны сақтаудың стратегиялық міндеті.

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДАМУЫНА ЛОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ
ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫҢ ҰҚПАЛЫ**

Атырау қаласы.

Жалпы білім беретін Алмалы орта мектебінің

Бастауыш сынып мұғалімі

ЕСМАГАМБЕТОВА ЗАЙТУНА ТУРАЛИЕВНА

Қазіргі білім беру жүйесі әрбір оқушыны тек теориялық біліммен қамтамасыз етумен шектелмей, сонымен қатар олардың шығармашылық және логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс. Бұл тұрғыда логикалық және шығармашылық тапсырмалар маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың интеллектуалдық әлеуетін арттырып, түрлі жағдайларда дұрыс шешім қабылдай білу дағдыларын қалыптастырады. Оқушылардың ой-өрісін кеңейтуде, шығармашылық

қабілеттерін шыңдауда және олардың саналы түрде дүниетанымын кеңейтуде логикалық және шығармашылық тапсырмалардың маңызы өте зор.

Логикалық тапсырмалар – бұл оқушылардың жүйелі ойлау қабілеттерін, пайымдау қабілеттерін, аналитикалық ойлауды дамытуға арналған тапсырмалар. Олар оқушыларды мәселелерді анықтау, шешім қабылдау, дұрыс қорытындылар жасауға үйретеді. Логикалық тапсырмалар көбінесе математика, физика, информатика пәндерінде кездеседі, алайда оларды басқа пәндерде де қолдануға болады. Білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі болып табылады. Мұндай тапсырмалар оқушының кең ауқымды мәселені шешуде ой-санасын тереңдетіп, әртүрлі шешімдер ұсынуға мүмкіндік береді. Логикалық тапсырмалардың көмегімен оқушылар формальды емес ойлауға дағдыланып, өзінің ішкі потенциалын ашады. Мысалы, математика пәнінде берілетін теңдеулер мен есептер оқушыларға тек есеп шығарумен шектелмей, математикалық тәсілдерді дұрыс қолдануды, белгілі бір тәсілді таңдай білуді үйретеді. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар оқушылардың жаңашылдықты, өзіндік көзқарастарды, жаңа идеяларды табуды дамытуға бағытталған. Бұл тапсырмалар шығармашылықты, өнер мен ғылымды байланыстыруға, жаңа нәрселер ойлап табуға мүмкіндік береді.

Шығармашылық тапсырмалар оқушылардың тапқырлығын, бірегейлігін және проблемаға деген көзқарасын өзгертеді. Шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде оқушылар идеяларды шығармашылық тұрғыдан шешуге тырысады, бұл олардың психологиялық дамуында айтарлықтай әсер етеді. Мысалы, табиғат құбылыстарын зерттеу барысында оқушыларға AR (кеңейтілген шындық) технологиялары арқылы табиғат құбылыстарының анимацияларын көрсету немесе оларды өз бетінше модельдеуге тапсырмалар беру, оларды ғылыми жұмыстар мен шығармашылық жұмыстар арасында үйлесімді қатынасты орнатуға үйретеді.

Логикалық және шығармашылық тапсырмалар бір-бірімен тығыз байланысты, себебі шығармашылық – бұл логикалық ойлаудың тереңдігінде пайда болатын нәрсе. Оқушылар алдымен логикалық тапсырмаларды шешу барысында түрлі әдіс-тәсілдер мен амалдарды қолдана білуі керек, сонда ғана олар шығармашылық тапсырмаларды толыққанды орындауға мүмкіндігі болады. Оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен логикалық ойлау дағдылары мектептен кейінгі өмірде де өте маңызды болып табылады.

Олар болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде, кәсіпкерлік бастамалар мен инновациялық жобаларды жүзеге асыруда, басқару саласында да өздерінің айтарлықтай жетістіктеріне жетеді. Логикалық және шығармашылық тапсырмаларды орындау оқушыларға теориялық білімді практикада қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, физика, химия және биология пәндерінде шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар ғылыми әдістерді қолдануды үйренеді, тәжірибелер жасайды, өз зерттеулерін жүргізіп, табиғат құбылыстарын түсінеді.

Логикалық және шығармашылық тапсырмаларды орындау оқушылардың тұлғалық дамуына зор ықпал етеді. Олар өз идеяларын еркін білдіруге, өз пікірін қорғай білуге үйренеді. Бұл тапсырмалар оларға сыни тұрғыдан ойлау мен өзін-өзі бағалауды дамытуға мүмкіндік береді.

Әсіресе, топтық жұмыс кезінде оқушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, ынтымақтастықта жұмыс істеуге үйренеді. Бұл әлеуметтік дағдылар болашақта оларды кәсіби өмірде жақсы нәтижелерге жетуге дайындайды. Логикалық және шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар жаңа идеялар мен инновацияларға бейімделеді. Олар жаңа технологияларды пайдалану, қоғамдағы өзгерістерге жауап беру және инновациялық шешімдерді табу дағдыларын меңгереді. Бұл дағдылар ХХІ ғасырдың бәсекеге қабілетті адамына қажет болатын маңызды қасиеттердің бірі болып табылады.

Сондықтан осы тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану оқушыларды заманауи қоғамның талаптарына сәйкес дамытады. Логикалық және шығармашылық тапсырмалар оқушылардың интеллектуалды қабілеттерін дамытуға ықпал ететін маңызды құралдар болып табылады. Олар білім беру процесінде оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашып, танымдық белсенділігін арттырады.

Сонымен қатар, бұл тапсырмалар оқушыларды жауапкершілікті сезінуге, өз пікірін білдіруге, жаңа шешімдер ұсынуға және өз білімдерін өмірде қолдануға үйретеді. Логикалық және шығармашылық тапсырмалардың әсері оқушылардың дамуына ғана емес, сонымен қатар қоғамның болашақтағы дамуына да ықпал етеді. Әрбір оқушының бойындағы жаңа идеялар мен шешімдерді табу дағдыларын дамыту арқылы біз инновациялық, шығармашылық тұрғыда дамыған ұрпақ тәрбиелей аламыз, бұл еліміздің болашағы үшін өте маңызды.

Логикалық және шығармашылық тапсырмалар – бұл қазіргі білім беру жүйесінің ең маңызды құралы болып табылады.

Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, шығармашылық потенциалын ашу және ғылыми тұрғыдан дұрыс шешім қабылдай білу дағдыларын қалыптастыру үшін бұл тапсырмалардың маңызы зор. Логикалық тапсырмалар оқушылардың аналитикалық ойлауын дамытса, шығармашылық тапсырмалар олардың жаңа идеялар мен шешімдерді табуына мүмкіндік береді. Осылайша, бұл екі бағыттағы тапсырмалар бір-бірін толықтырып, оқушыларды жан-жақты дамытуға ықпал етеді, оларды болашақта кез келген жағдайға дайын болатындай етіп тәрбиелейді. Логикалық және шығармашылық тапсырмалар оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады. Олар өздерін жеке шығармашылық процеске тартылғандай сезінеді. Бұл тапсырмалар оқушыларды күрделі тапсырмаларды шешуге және олардың шешіміне жетуге ынталандырады. Шығармашылық тапсырмалар ерекше және қызықты болуы мүмкін, мысалы, сурет салу, жобалар жасау, эксперименттер жүргізу, табиғи құбылыстарды модельдеу – бұл дағдылар оқушыларға практикалық білімді жақсы меңгеруге көмектеседі.

Қорыта келгенде, логикалық және шығармашылық тапсырмаларды енгізу арқылы біз оқушылардың ойлау қабілетін, шығармашылық потенциалын арттыра отырып, болашақта оларды қоғамға пайдалы және жоғары білікті мамандар етіп тәрбиелей аламыз.

Шығармашылық тапсырмалар оқушылардың тапқырлығын, бірегейлігін және проблемаға деген көзқарасын өзгертеді. Шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде оқушылар идеяларды шығармашылық тұрғыдан шешуге тырысады, бұл олардың психологиялық дамуында айтарлықтай әсер етеді. Мысалы, табиғат құбылыстарын зерттеу барысында оқушыларға AR (кеңейтілген шындық) технологиялары арқылы табиғат құбылыстарының анимацияларын көрсету немесе оларды өз бетінше модельдеуге тапсырмалар беру, оларды ғылыми жұмыстар мен шығармашылық жұмыстар арасында үйлесімді қатынасты орнатуға үйретеді. Логикалық және шығармашылық тапсырмалар бір-бірімен тығыз байланысты, себебі шығармашылық – бұл логикалық ойлаудың тереңдігінде пайда болатын нәрсе. Оқушылар алдымен логикалық тапсырмаларды шешу барысында түрлі әдіс-тәсілдер мен амалдарды қолдана білуі керек, сонда ғана олар шығармашылық тапсырмаларды толыққанды орындауға мүмкіндігі болады. Оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен логикалық ойлау дағдылары мектептен кейінгі өмірде де өте маңызды болып табылады. Олар болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде, кәсіпкерлік бастамалар мен инновациялық жобаларды жүзеге асыруда, басқару саласында да өздерінің айтарлықтай жетістіктеріне жетеді. Логикалық және шығармашылық тапсырмаларды орындау оқушыларға теориялық білімді практикада қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, физика, химия және биология пәндерінде шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар ғылыми әдістерді қолдануды үйренеді, тәжірибелер жасайды, өз зерттеулерін жүргізіп, табиғат құбылыстарын түсінеді.

Логикалық және шығармашылық тапсырмаларды орындау оқушылардың тұлғалық дамуына зор ықпал етеді. Олар өз идеяларын еркін білдіруге, өз пікірін қорғай білуге үйренеді. Бұл тапсырмалар оларға сыни тұрғыдан ойлау мен өзін-өзі бағалауды дамытуға мүмкіндік береді. Әсіресе, топтық жұмыс кезінде оқушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, ынтымақтастықта жұмыс істеуге үйренеді. Бұл әлеуметтік дағдылар болашақта оларды кәсіби өмірде жақсы нәтижелерге жетуге дайындайды. Логикалық және шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар жаңа идеялар мен инновацияларға бейімделеді. Олар жаңа технологияларды пайдалану, қоғамдағы өзгерістерге жауап беру және инновациялық шешімдерді табу дағдыларын меңгереді. Бұл дағдылар ХХІ ғасырдың бәсекеге қабілетті адамына қажет болатын маңызды қасиеттердің бірі болып табылады. Сондықтан осы тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану оқушыларды заманауи қоғамның талаптарына сәйкес дамытады. Логикалық және шығармашылық тапсырмалар оқушылардың интеллектуалды қабілеттерін дамытуға ықпал ететін маңызды құралдар болып табылады. Олар білім беру процесінде оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашып, танымдық белсенділігін арттырады. Сонымен қатар, бұл тапсырмалар оқушыларды жауапкершілікті сезінуге, өз пікірін білдіруге, жаңа шешімдер ұсынуға және өз білімдерін өмірде қолдануға үйретеді. Логикалық және шығармашылық тапсырмалардың әсері оқушылардың дамуына ғана емес, сонымен қатар қоғамның болашақтағы дамуына да ықпал етеді. Әрбір оқушының бойындағы жаңа идеялар мен шешімдерді табу дағдыларын дамыту арқылы біз инновациялық, шығармашылық тұрғыда дамыған ұрпақ тәрбиелей аламыз, бұл еліміздің болашағы үшін өте маңызды.

Логикалық және шығармашылық тапсырмалар – бұл қазіргі білім беру жүйесінің ең маңызды құралы болып табылады. Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, шығармашылық потенциалын ашу және ғылыми тұрғыдан дұрыс шешім қабылдай білу дағдыларын қалыптастыру үшін бұл тапсырмалардың маңызы зор. Логикалық тапсырмалар оқушылардың аналитикалық ойлауын дамытса, шығармашылық тапсырмалар олардың жаңа идеялар мен шешімдерді табуына мүмкіндік береді. Осылайша, бұл екі бағыттағы тапсырмалар бір-бірін толықтырып, оқушыларды жан-жақты дамытуға ықпал етеді, оларды болашақта кез келген жағдайға дайын болатындай етіп тәрбиелейді. Логикалық және шығармашылық тапсырмалар оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады. Олар өздерін жеке шығармашылық процеске тартылғандай сезінеді. Бұл тапсырмалар оқушыларды күрделі тапсырмаларды шешуге және олардың шешіміне жетуге ынталандырады. Шығармашылық тапсырмалар ерекше және қызықты болуы мүмкін, мысалы, сурет салу, жобалар жасау, эксперименттер жүргізу, табиғи құбылыстарды модельдеу – бұл дағдылар оқушыларға практикалық білімді жақсы меңгеруге көмектеседі.

Қорыта келгенде, логикалық және шығармашылық тапсырмаларды енгізу арқылы біз оқушылардың ойлау қабілетін, шығармашылық потенциалын арттыра отырып, болашақта оларды қоғамға пайдалы және жоғары білікті мамандар етіп тәрбиелей аламыз.

МАЗМҰНЫ

- **КАДЫРОВ ЕЛЖАС ЕЛДОСОВИЧ**
- **ТАЙПАКОВА АЙНУР УЙШИКБАЕВНА**
- **ДЕМЕУОВА ГУЛЬНАРА КЕНЖЕКОВНА**
- **СУИНДИНОВА НАЗГУЛЬ БЕРИКБОЛОВНА**
- **СҚАҚОВА ЖАДЫРА НҰРАДИНҚЫЗЫ**
- **ЕСМАГАМБЕТОВА ЗАЙТУНА ТУРАЛИЕВНА**